

Beata Pituła

Pamięci Profesor Barbary Żechowskiej

Chowanna 2, 122-127

2001

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

„Chowanna”	Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego	Katowice 2001	R. XLIV (LVII)	T. 2 (17)	s. 122–127
------------	--	---------------	-------------------	--------------	------------

KRONIKA



Pamięci Profesor Barbary Żechowskiej

W dniu 29 grudnia 2000 roku odeszła prof. dr hab. Barbara Żechowska. Po raz ostatni pożegnaliśmy Ją w zaciszu Parku Pamięci w Rudzie Śląskiej 4 stycznia 2001 roku.

Nagła, niespodziewana śmierć położyła kres Jej dalszym poczynaniom naukowym, przekreśliła szanse na kolejne z Nią spotkania. Spotkania, podczas których „zabierała” nas – swoich uczniów i współpracowników w intelektualną podróż, sprawiając, że rzeczy trudne, niezrozumiałe w naturalny sposób stawały się proste, a „zamazane” dotąd problemy zaczynały przybierać ostre, wyraźne kształty.

Pani Profesor niewątpliwie należała do tej kategorii osób, o których mówimy, że stanowią osobowość niepowtarzalną. Pełna wewnętrznej harmonii, niesłabnącej pasji poznawczej, niekłamanej życzliwości i szacunku dla drugiego człowieka była wzorem nauczyciela-uczonego, którego cząstka pozostanie z nami na zawsze.

Pani Profesor Barbara Żechowska urodziła się 16 stycznia 1932 roku w Tomaszowie Mazowieckim. W rodzinnym mieście ukończyła szkołę podstawową, następnie kształciła się w szkole ss. prezentek w Krakowie oraz w Liceum Ogólnokształcącym im. Marii Konopnickiej w Radomiu, w którym złożyła egzamin dojrzałości. Po maturze w 1951 roku rozpoczęła studia na Uniwersytecie im. A. Mickiewicza w Poznaniu na Wydziale Filologicznym na kierunku filologia polska. To tu poznała swojego przyszłego męża Z. A. Żechowskiego, wówczas wolontariusza w Katedrze Socjologii poznańskiego uniwersytetu, później profesora socjologii.

W roku 1953 przeniosła się wraz z mężem do Warszawy i kontynuowała studia filologiczne na Uniwersytecie Warszawskim. Tutaj pod kierunkiem prof. dr Janiny Kulczyckiej-Saloni napisała pracę magisterską na temat *Radość w ocenie współczesnych*, na podstawie której i po złożeniu stosownych egzaminów uzyskała w 1955 roku stopień i tytuł zawodowy magistra nauk humanistycznych w zakresie filologii polskiej. Równocześnie otrzymała nakaz pracy do szkolnictwa podstawowego na terenie Poznania.

W styczniu 1956 roku przysła na świat Jej córka Olga.

Około roku 1958 w uznaniu Jej pedagogicznych zasług została przeniesiona do pracy w Liceum Ogólnokształcącym im. Heleny Modrzewskiej w Poznaniu. Funkcję nauczyciela języka polskiego w tej szkole pełniła do roku 1968.

W latach 1966–1970 uczestniczyła w seminarium doktorskim kierowanym przez profesora Tadeusza Krajewskiego w Katedrze Pedagogiki (przekształconej następnie w Instytut Pedagogiki) Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu.

W okresie ostatnich lat pracy w liceum (tj. 1966–1968) prowadziła eksperyment, poszukując zależności między kontrolą zewnętrzną prac pisemnych uczniów a poziomem ich umiejętności pisemnego wypowiedzenia się, stanowiący podstawę doktoratu. Równocześnie poszerzała swoją wiedzę w zakresie pedagogiki, odbywając staż naukowy na uniwersytetach Berkeley i Harvard (marzec–czerwiec 1969).

Wnikliwe studia i rzetelna obserwacja amerykańskiej praktyki edukacyjnej znajdują wyraz w wielu Jej publikacjach. Wymienię chociażby opublikowany po powrocie artykuł, traktujący o obiektywnych narzędziach kontroli (uznany za pionierski, gdyż znacząco dopełniał znikomą wówczas wiedzę na temat amerykańskich badań dydaktycznych, a także wskazywał nowe możliwości w zakresie konstruowania narzędzi kontroli wiedzy i umiejętności ucznia), czy pracę pt. *Amerykańska koncepcja kształcenia interprofesjonalnego*. Zebrane materiały posłużą także za tło Jej późniejszych, komparatystycznych rozważań o rozwoju zawodowym nauczyciela, sposobach wartościowania jego pracy czy koncepcjach i modelach nauczycielskiej edukacji.

Lata 1969–1970 to także czas pracy w Studium Nauczycielskim w Poznaniu oraz aktywnej współpracy z tamtejszym Wojewódzkim Ośrodkiem Doskonalenia Kadr Oświatowych.

W 1971 roku sfinalizowała pracę nad rozprawą doktorską na temat *Wpływ kontroli sprawdzianów pisemnych z języka polskiego na kształcenie umiejętności uczniów*, uzyskując na jej podstawie, na Wydziale Filozoficzno-Historycznym UAM w Poznaniu, tytuł doktora nauk humanistycznych (18 stycznia 1971). Promotorem pracy był profesor Tadeusz Krajewski, a recenzentami profesorowie: Jan Konopnicki, Jan Kulpa oraz Leon Leja. Praca ta pod zmienionym tytułem *Kształcenie umiejętności pisemnego wypowiedzenia się uczniów*

szkoły średniej w wersji zmodyfikowanej i skróconej ukazała się drukiem w 1976 roku. Podkreślić należy, iż wynik badań podważał potoczne poglądy dydaktyków w odniesieniu do istnienia pozytywnej korelacji między częstotliwością kontroli a wzrostem sprawności językowej uczniów, jednocześnie wskazywał, że jawność kryteriów oceniania (implikująca aktywne włączanie uczniów w procesy kontroli) jest ważnym środkiem podnoszącym jakość wypowiedzi pisemnych uczniów.

Po uzyskaniu tytułu doktora jeszcze przez kilka miesięcy pracowała w Studium Nauczycielskim w Poznaniu i we wrześniu 1971 roku przeniosła się do Słupska, gdzie przyjęła stanowisko adiunkta w Zakładzie Pedagogiki Wyższej Szkoły Pedagogicznej. Tutaj powierzono Jej funkcję sterowania zespołowymi badaniami nad nauczycielem, a także zadanie pedagogiczno-dydaktycznego kształcenia asystentów. W 1972 roku powstał całościowy program badań nad doborem i kształceniem nauczycieli, którego Pani Profesor Zechowska była autorką. Zarówno program, jak i wyniki badań zostały omówione w artykułach *Aspiracje i oczekiwania zawodowe kandydatów na nauczycieli* oraz *Kształtowanie aspiracji zawodowych przyszłych nauczycieli w toku studiów*. Jak myślę, to tutaj można poszukiwać źródeł pedeutologicznych i metodologicznych zainteresowań Pani Profesor. Kwestie badania i poznawania nauczyciela, a także zagadnienia paradygmatów badań w pedagogice są odtąd stałym przedmiotem Jej naukowej refleksji. Także problem rozbudzania i rozwijania intelektualnej aktywności studentów pojawił się po raz pierwszy w obszarze pedagogicznej refleksji Pani Profesor w „słupskim” – jak go umownie nazwałam – okresie Jej twórczości. Głębokie przeświadczenie, że nauczyciel akademicki, dysponując bogatym spektrum środków, może autentycznie pomagać w rozwoju intelektualnych potencji studentów (o ile w pełni respektuje zasadę równorzędności oddziaływań na sferę afektywno-motywacyjną i instrumentalno-sprawnościową) tkwiło u podstaw Jej permanentnych poszukiwań i dydaktycznych eksperymentów, realizowanych zwłaszcza w ramach seminarium magisterskiego. Zagadnienie sposobów (możliwości) wspomagania i intensyfikowania intelektualnego rozwoju studentów w kontekście funkcji różnych form kształcenia akademickiego zostało poruszone w kilkunastu artykułach (między innymi *Rola konsultacji w procesie kształcenia w szkole wyższej*; *O niektórych funkcjach seminarium magisterskiego*) jak również w wystąpieniach konferencyjnych i sympozjalnych.

W latach 1974–1975 realizowała (podczas stypendium naukowego na Uniwersytecie Leningradzkim) indywidualny program badawczy na temat: *Funkcjonowanie w zawodzie nauczycieli czynnych*, uczestnicząc w seminarium naukowym kierowanym przez profesor Ninę Kuzminę.

W roku 1974 w WSP w Słupsku nadano Jej tytuł docenta kontraktowego.

Dociękliwe studia literaturowe i towarzyszące Pani Profesor stale „pytanie o nauczyciela” prowadziły do podjęcia prób rozwikłania problemu, czym

jest zawodowy sukces nauczyciela co go wyznacza i w jaki sposób jest osiągnięty przez czynnych nauczycieli. Wyniki badań i własne stanowisko zaprezentowała w książce *Sukces zawodowy nauczyciela i jego uwarunkowania* (Słupsk 1978). Do tej kwestii powracała jeszcze kilkakrotnie, poszerzając swe rozważania o analizę genezy sukcesu oraz przedstawiając własną koncepcję nauczycielskiego sukcesu na tle poglądów amerykańskich badaczy.

W 1978 roku zakończyła pracę w WSP i przeniosła się na Wydział Pedagogiki i Psychologii Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Kontynuowała badania nad efektywnością pracy nauczyciela i jej wyznacznikami (uwarunkowaniami); ich pokłosiem są publikacje: *Efektywność pracy nauczyciela w badaniach amerykańskich; Teoretyczne orientacje w badaniach nad nauczycielem* i wreszcie obszernie, metodologiczno-porównawcze studium *Efektywność pracy nauczyciela: wyznaczniki, tendencje, problemy* (Katowice 1982). W rozprawie tej nie tyle skoncentrowała się na określeniu potwierdzonych empirycznie wskaźników owej nauczycielskiej sprawności (skuteczności), ile zajęły ją głównie różne orientacje metodologiczne i procedury badawcze stosowane w amerykańskich i polskich badaniach nad efektywnością pracy nauczyciela. Dokonała analizy i oceny warsztatu teoretyczno-metodologicznego przedstawionych badań, ucząc zarazem, na ich przykładzie, w jaki sposób można weryfikować i oceniać ów naukowy warsztat badaczy. Rzadkość i oryginalność takiej prezentacji zagadnienia stanowi o jej wyjątkowych walorach poznawczych i dydaktycznych. Sprawia, że do dziś pełni dydaktyczną funkcję wobec młodych adeptów pedagogicznych badań empirycznych.

Na podstawie wspomnianej publikacji w dniu 22 lutego 1983 roku na Wydziale Pedagogicznym Uniwersytetu Warszawskiego złożyła kolokwium habilitacyjne. Recenzentami w przewodzie byli profesorowie Jan Kulpa, Stefan Wołoszyn, Edmund Trempała.

W 1984 roku na Uniwersytecie Śląskim nadano Jej tytuł docenta mianowanego, a w 1991 roku profesora nadzwyczajnego.

Metodologiczne dociekania w konsekwencji wiodą Panią Profesor do wypracowania ogólnometodologicznego schematu (wzoru) badań w pedagogice, omówionego w wydany w 1985 roku skrypcie *Wybrane metodologiczne wzory badań empirycznych w pedagogice*. Jasny, precyzyjny język skryptu sprawia, że do dziś jest on uznawany przez studentów pedagogiki i młodych adeptów tej nauki za przewodnik po zawitych metodologicznych kwestiach.

Rezultatem metodologiczno-pedeutologicznych eksploracji i refleksji są także prace: *Naturalistyczna i humanistyczna orientacja w pedeutologii – implikacje metodologiczne; Funkcjonalne podejście w badaniu nauczyciela – metodologiczne kontrowersje; Nauczyciel w pluralistycznej perspektywie poznawczej*.

W latach 1989–1993 pełniła funkcję Prodziekana ds. Dydaktycznych Wydziału Pedagogiki i Psychologii Uniwersytetu Śląskiego.

Dodatkowe obowiązki bynajmniej nie spowolniły biegu Jej naukowych poczynañ. Powstały wówczas między innymi prace: *Narodziny polskiej pedagogologii i jej linie rozwojowe*; *Poznawcze możliwości pluralizmu i eklektyzmu w badaniach pedeutologicznych*.

W 1995 roku została opublikowana książka *O poznawaniu nauczyciela*, stanowiąca swoistego rodzaju podsumowanie dotychczasowych dociekań naukowych Pani Profesor. Postawione tu pytania: „Kim w istocie swej jest nauczyciel?”, „Czy i ewentualnie w jakim sensie udaje się wykraczać poza naturalizm w poznawczym docieraniu do nauczyciela?” „Czy możliwa jest transpozycja epistemologicznych założeń do praktyki badawczej?” – przez długi czas wyznaczały kierunek Jej naukowych eksploracji. Odpowiedzi na te pytania poszukiwała, sytuując procesy badania nauczyciela w różnych perspektywach poznawczych: fenomenologicznej, pragmatycznej i pluralistycznej. Wnikliwa analiza możliwości i ograniczeń każdej z wyróżnionych orientacji metodologicznych (od aprioryzmu począwszy, przez empiryzm, empiryczny interdyscyplinaryzm, po pluralizm) prowadzi do podania w wątpliwość możliwości poznania, badania nauczyciela za pomocą jednego tylko paradygmatu i przyjęcia pluralistycznej optyki w badaniach nad nauczycielem. Jako że ta zezwala na odsłanianie coraz to nowych obszarów „indywidualnej wewnętrzności” i „zewnątrzności” nauczyciela. Jednakże Jej ocena pluralizmu nie jest bynajmniej jednoznaczna (do problemu powróciła między innymi w artykule *Holizm, globalizm i podejście systemowe w pedagogice, czyli o nadziejach i złudzeniach tworzenia całości refleksji pedagogicznej*). Jej stanowisko natomiast wobec tendencji eklektycznego łączenia technik badawczych o charakterze scjentyistycznym z „jakąś werbalnie pojmowaną wizją rzeczywistości pedagogicznej pozbawionej szerszych uzasadnień filozoficznych” zdaje się jednoznacznie krytyczne.

W 1997 roku z rąk Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej odebrała nominację na profesora tytularnego.

Ostatnie lata Jej naukowej twórczości związane były z podejmowaniem analiz w odniesieniu do szans i zagrożeń osobowego i zawodowego rozwoju nauczyciela, edukacji nauczycielskiej, kształcenia akademickiego w kontekście dokonujących się społeczno-politycznych przemian. Jak zwykle wieloaspektowo, krytycznie (jednakże wyrażając nadzieję na to, że wszelkie zmiany ostatecznie zostaną wykorzystane z korzyścią dla człowieka a nie przeciwko niemu) kwestie te zostały poruszone w pracach: *Ewolucja w stawianiu pytań o nauczyciela czasu polskiej transformacji*; *Bariery i szanse edukacji aksjologicznej czasu polskiej transformacji*; *Stare i nowe dylematy w obszarze reform szkolnictwa wyższego*; *Bilans antycypowanych korzyści i strat w edukowaniu nauczyciela – Europejczyka*; *O wartościowaniu pracy nauczyciela w warunkach współczesnych przemian edukacyjnych*.

Dorobek naukowy prof. dr hab. B. Żechowskiej jest znaczący (obejmuje ponad siedemdziesiąt pozycji, w tym cztery monografie autorskie, skrypt

metodologiczny, pięć prac zbiorowych, których była redaktorem, wypromowała ponad dwieście prac magisterskich i dwie prace doktorskie), a wkład w rozwój polskiej myśli pedagogicznej i pedeutologicznej niewątpliwy.

Za swą działalność naukową i dydaktyczną była wielokrotnie nagradzana, np. Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Złotym Krzyżem Zasługi, Medalem Komisji Edukacji Narodowej, Srebrną Odznaką za Zasługi dla Uniwersytetu Śląskiego.

Dokonywania naukowe zapewniają Jej poczesne miejsce wśród polskich uczonych, szacunek i uznanie w oczach ludzi. Jednak w sercach tych, którzy Ją znali, z Nią współpracowali głęboki ślad pozostanie również dlatego, że była wyjątkowym, wspaniałym Człowiekiem.

Beata Pitula